

מתיקות החפץ חיים

שו"ת בעניינים אקטואליים

"מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע"

כלל ב' - לשון הרע באפי תלתא

המשך סעיף יב' א

א. ליצנות אחת דוחה מאה תוכחות

שאלה: כתב ה'חפץ חיים', שהרבה יש אצל אותם אנשים שמספרים לשון הרע על רב הדורש והוא הליצנות, שמתלוצצים עליו ועל דבריו. ולמשל: יש רב שדורש בציבור בכל מקום ומקום אשר מגיע על עבודת ה', אבל תמיד נר לרגליו על ענייני האינטרנט וסכנותיו וכל הזמן מזכיר זאת, ואין שיחה שלבסוף לא מתגלגל ענין זה לידי. ואחד השומעים אומר תוך כדי הדרשה לחבירו, אתה שומע "רב זה נתקע לו הדיסק" - כל הזמן חייב להזכיר זאת תוך כדי דיבורו. ויש לנו לבאר מהו ליצנות, ומהו עונשו.

תשובה: דע לך בני, כי "ליצנות אחת דוחה מאה תוכחות" - ואם אומר אפי' מילה אחת באמצע הדרשה שובר את כל המתח, והורס את כל ההתפעלות שהיתה מהדרשה, ומונע את האנשים מהחיזוק שרצו לקבל על עצמם. (אור לציון להרב בן ציון אבא שאול, בספרו חכמה ומוסר, מאמר ח' - עמ' רנז) והגר"ב ליבוביץ היה מספר - שבבחרותו אמר לו כופר אחד ליצנות אחת על התורה, והליצנות הזאת רודפת אחריו כל ימיו להוציאו מן העולם. אבל הוא לוחם בה ואינו נותן לה ליכנס לליבו, ומודה לה' שמצליח הוא במלחמתו. (ברכת שמואל, ח"ב - עמ' 7)

ובגלל כן, החפץ חיים תמיד היה מתנגד לאותם אלו שעורכים ויכוחים עם האפיקורסים, ואמר שאנו רואים בזמנינו שכל מגמתם היא שנצא לריב עמם, ואז ישפכו עלינו במבול של ליצנות - כיד הלשון השנונה שבהם ויבזו כל קודש, ודבריהם באים כשמן בעצמות אצל כל בני הנוער. (מפי בנו הגאון ר' לייב, הובא בקיצור תולדות החפץ חיים - עמ' 81)

ועונשו - הובא ב'חפץ חיים' (כאן - בהערה) שאמרו חז"ל (גמ' עבודה זרה יח): "כל המתלוצץ יסורין באין עליו" [ע"כ] ויש בזה מידה כנגד מידה - שהרי המתלוצץ בטל מדברי תורה ופורק מעליו עול יראת שמים, ולכן באים עליו יסורים - כדי שיכנע לפני הקב"ה וישוב אליו. (ר"ן, בגמ' עבודה זרה ה: - מדפי הרי"ף)

ב. רב הדורש ברבים - למה אין היתירא דאפי תלתא' בפני שלושה

שאלה: סכם ובאר בקצרה. מה הטעם שלא שייך אצל רב הדורש היתירא דאפי תלתא' (בפני שלושה) - הרי סוף סוף אומר את דבריו ברבים. (באר מים חיים - ס"ק כה')

תשובה: מבואר ב'חפץ חיים', ג' טעמים: א. מצד השומעים - דכמו שיש שלושה שמגנים, כמו כן יש כנגדן שלושה שמשבחים - ולא יתפרסם כל כך, ולכן אין זה נחשב ל'היתירא דאפי תלתא' [בפני שלושה] שמתפרסם רק ע"י גנות. ב. גם כן מצד השומע - שגם חבירו אשר שותף עמו בגנות - מי יודע אם יאמר כמותו על כל הדרשה שאין בה ממש. ג. מצד המספר - שמוסיף ומטעים את הדבר, יותר ממה שנשמע מדברי הרב הדורש ברבים.

ג. דיבר על ענייני השקפה - והדברים יצאו מכלל שליטה

שאלה: רב גדול וחשוב - אשר נעמד לדבר באחד מלילי שבת בפני קהל שלמעלה ממאתיים איש, והקדיש חלק ניכר מהזמן על ענייני השקפה - איך להסתכל ומה לעשות בענייני דיומא. ומטבע הדברים דבר זה עשה רעש גדול. קבוצה מסוימת של אנשים - גינתה את דבריו ואמרו שהוא מדבר שטויות, ואין מה לשמוע לו. ומאידך קבוצה אחרת - אדרבה צידדה בעדו ושיבחה את דבריו, וגם אמרה שדבריו הם קילורין לעיניים - ודברי פי חכם חן. האם מותר לראובן שגם נוכח באותה דרשה לספר כצד א', שהוא מדבר לא נכון, ואין מה לשמוע לו. או לא ואסור לו לספר. (שים לב: כאן זה שונה, כיון שהדברים נתפרסמו, ויצאו מכלל שליטה)

תשובה: מותר לראובן לספר כן כאשר הדברים כבר נתפרסמו, ויש כאן כבר שתי קבוצות. אך שגם יזכיר שיש כאן צד שני - שאדרבה משבחו ומפארו. ואם לא עושה כן, יש לאסור מצד זה שמכוין ומטעים את הדברים. וכמבואר בבאר מים חיים - בס"ק כה', וכן לעיל במקור החיים - ס"ט. (חלקת בנימין - באות עב')

ד. איך שאני מכיר אותך - השיעור לא מתאים לך, כדאי שתחפש שיעור אחר

שאלה: בישיבות בין הזמנים, מצוי ברבנים שיוצאים מעיר לעיר - למסור שיעורי תורה בעיון ופלפול לבני הישיבות. והנה ראובן שגר בעיר קרית ספר התקשר לחברו שגר בעיר ירושלים, ושאלו על רב מסוים שבא לדרוש אצלם שיעור בעיון, ועכשיו הוא אמור לבוא גם אליהם לדרוש. ומה אתה אומר: האם להיכנס לשיעור, והאם זה יעניין אותי או לא. וחברו יודע בראובן לפי טבעו ואופיו שלא מתחבר לשיעורים עמוקים, אלא אוהב יותר שיעורים קלילים וחקירות יפות, וכיו"ב. האם מותר לו לומר

לראובן - אין זה מתאים לך לפי טבעך, ותחפש שיעור אחר או לא. [מז: כאן הוא מספר לו בשביל תועלת, ובלא כוונה לגנות]

תשובה: מותר לו לומר כן, כיון שמתכוין לתועלת ולא בשביל לגנות. (שו"ת לחפץ חיים, ח"א - סימן כו')

ה. דברי אפיקורסות בתוך הדרשה

שאלה: רב שאיננו מוכר כל כך הגיע לדרוש בעיר [ומצוי הוא זה במקומות נדחים] והרבה התאספו סביבו לשמוע את דבריו. ובתוך כדי הדברים - אמר כמה דברי אפיקורסות על דרכי ה' והנהגתו, או על תורת משה במצוות מסוימות, וכגון: באשה עגונה שלא מותרת לינשא, וכיו"ב. האם מותר לגנותו או לא. (חפץ חיים - בהגה"ה, ולקמן כלל ח' - ס"ה)

תשובה: מותר לגנותם ולבזותם, ואדרבה מצוה יש בדבר. [ואגב: באשה עגונה צריך לדעת שזה רצון ה', ואם נגזר על האשה צער זה לא יעזור כלום - שהרי לא חסר להקב"ה להביא צער באיכות כזו רק בצורה אחרת. (עיין גמ' תענית יח: בסיפור של לולינס ופפוס) וכגון: להיות רתוקה למיטה בבית חולים ללא קרבת בני אדם / מחלות מסוימות שחייבת להיות מבודדת, וכל כיו"ב. ולכן אין מה לנסות להתחמק, ורק צריכה לשמוח שהגיע לה צער זה דרך מצוה, ותקבל גם על"ז שחר - אם תקבל זאת באהבה ובשמחה]

ו. עלה לשיחה ברדיו - ומדבר אפיקורסות

שאלה: ראובן שמע ברדיו אחד שעולה לדבר, ובתוך כדי הדברים הוא אומר מילים של אפיקורסות. וכגון: "כוחי ועוצם ידי" ולא מזכיר מאומה את הקב"ה שהוא הנותן לך כוח לעשות חיל. האם מותר לגנותו או לשלוח פקס או הודעה לרדיו - שיורידו את אותו אחד מהשידור, או לא ואסור לעשות כן. (חפץ חיים - בהגה"ה, ולקמן כלל ח' - ס"ה)

תשובה: מותר לו לגנותו ולבזותו, או לשלוח פקס, או הודעה לרדיו - שיורידוהו מהשידור. ואדרבה מצוה יש בדבר.

סעיף יג'

הקדמה

כאן ה'חפץ חיים' מדבר בענין גילוי סוד - כאשר הבעלים עצמו סיפר כן לפחות בפני שלושה אנשים, שמזה אנו רואים שיותר אינו חושש פן יתגלה הלאה. ודבר זה מתחלק ל-5 סוגים:

א. "הולך רכיל מגלה סוד" - שזה נחשב ללשון הרע גמור, אם לבסוף ע"י סיפורו יגיע נזק או צער ממש לנידון.

ב. גילוי סוד לאחר - כאשר אין מגיע בזה נזק ממש לנידון, אלא רק סיבה להפר מחשבתו של בעל הסוד וזה עצמו הנזק. דבר זה אינו לשון הרע גמור - אלא איסור דרבנן חמור, וחמור הוא יותר מאבק לשון הרע ורכילות. (חפץ חיים לקמן, הל' רכילות כלל ח' - ס"ה, ובאר מים חיים - ס"ק ז')

ג. "דבר שהוא בבל יאמר" - כאשר אין מגיע למספר שום נזק או להצר לו או להפחידו, אלא רק גילה דעתו [וכגון שהכניסו לביתו] - שאז יש בזה איסור. או מצד השומע - שיש בזה מידה טובה בעלמא לא לגלות, כאשר גילו לו דבר סוד עד שיתן לו רשות בפירוש.

ד. "מה ששנאוי עליך לחברך לא תעביד" [מה ששנא עליך - לא תעשה כן לחברך] - וזה כלול במצוות "ואהבת לרעך כמוך".

וכגון: אם לוי נודע לו על סוד שאמר ראובן לשמעון - וציווהו לא לגלות הלאה. אבל ללוי אין ציווי שלא לגלות, ומכל מקום יודע הוא בראובן שרוצה שלא יגלוהו - דאסור רק בגלל "מה ששנאוי עליך לחברך לא תעביד".

ה. היתר גמור לגלות - כאשר יש צורך הלכתי לספר את הסוד ששמע, או כאשר שמע סוד זה ממקום אחר, ופורסם כבר ברבים - שאז אין איסור לגלות כן הלאה.

ועכשיו נבאר בסייעתא דשמיא כל החלקים הללו:

הקדמה ב'

דע לך בני, כל מה שנכתוב מכאן ואילך לענין גילוי סוד שמותר מדין 'היתירא דאפי תלתא', [בפני שלושה] אנחנו נצטרך גם את כל התנאים המבוארין לעיל [במקור החיים] מסעיף ד' ואילך. ונחזור עליהם בקצרה - אך זה יתחלק לשני נושאים: א. גילוי סוד - שיש בו משום נזק, ב. גילוי סוד - לענין חטא וגנות שאדם סיפר לחברו.

1. התנאי שיספר רק לאחרים ולא לאדם שאליו זה נוגע (באר מים חיים - ס"ק ו') - שייך רק בגילוי סוד של חטא וגנות.

2. התנאי של בדרך אקראי, ואין מתכוין להעביר הקול (מקור החיים - ס"ג) - שייך רק בגילוי סוד של חטא וגנות.

3. התנאי של לא יוסיף, ולא יטעים, ולא לקבל (מקור החיים - ס"ט / וס"י) - שייך רק בגילוי סוד של חטא וגנות.

4. התנאי שצריך דווקא באותה העיר (מקור החיים - ס"ו) - מן הדין שייך בשניהם, וגם בגילוי סוד של נזק. אך זה לא מצוי בינינו כל כך עם ההתפתחות הטכנולוגית והתקשורת, שהם מפותחים מאוד - וזה שייך רק בדבר שהוא ענין שכונתי בלבד. (חלקת בנימין - אות נה')

5. התנאי של יראי אלוקים שנוהרים מאיסורי לשון הרע (מקור החיים - ס"ה) - שייך רק בגילוי סוד של חטא וגנות, אך לא במזיק כיוון - שגילה דעתו בפני ג' שאין חושש.

6. אם הזהיר שלא לגלות הלאה (מקור החיים - ס"ח) - שייך בשניהם, בין גילוי סוד של חטא וגנות, ובין גילוי סוד של חשש נזק.

(כן ביאר את החפץ חיים שבבאר מים חיים ס"ק כח' - בספר 'לרעך כמוך', ח"ז עמ' 116 - באות קמח')

לעילוי נשמת

הרב אברהם בן שמחה זצוק"ל
הרב יעקב בן צבי יהודה זצוק"ל
הרב חיים דוד בן עזריאל זצ"ל

אהלנו / הארץ והעיר והאדם הגדולה:

Shemesh648@gmail.com

האלון מוסף 48 באגרים: ירשו, אלהי, אידיש וינקי, ארץ יוסף

אגרומו: בנק הפועלים (12) סניף 766 א-1 79181